

**АВТОНОМІЇ.
ТРИ В
ОДНОМУ**

**ОСТАННЯ ХВИЛЯ
ДЕТАТАРИЗАЦІЇ
КРИМУ**

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА
УКРАЇНСЬКА
ГАЗЕТА

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

№ 30
27.07.2018

www.svitlytsia.in.ua

КОРДОН З БАР'ЄРАМИ

Перетин адміністративного кордону з Кримом – одне з найгостріших питань, з якими стикаються громадяни. Минув уже рік від часу скасування сумнозв'язної Постанови Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2015 року № 1035 «Про обмеження поставок окремих товарів в окупований Крим з материкової території України і в материкову Україну з Криму», але на місцях цієї проблеми прийшли інші.

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

ських митників/прикордонників ми звернулися по допомогу до юристів Української Гельсінської спілки з прав людини. Нами були виділені найтипівіші порушення прав громадян України під час перетину адміністративного кордону з Кримом, і саме ці порушення стали об'єктом оцінки і роботи юристів. На основі отриманих матеріалів було розроблено інфографіку, де окреслюється проблема, потім вона аналізується в законодавчому полі й подається схема для її розв'язання. Ця інфографіка також буде розміщена і на нашій сторінці у Facebook у форматі малянок, що дозволить завантажити її на телефон чи планшет і в разі потреби завжди мати під рукою. Разом з тим, для глибшого і чіткішого розуміння проблеми та механізмів її вирішення в газеті розмістимо також розгорнутий текст, який підготували фахівці Української Гельсінської спілки з прав людини.

ФОТО: СВІТЛИЦЯ, ДЖЕДІ

ЯРОСЛАВ САМОВИДЕЦЬ

Останнім часом до нас у редакцію почали надходити скарги і листи, де люди говорять про проблеми, з якими вони часто стикаються під час перетину адмінкордону з Кримом, зокрема хабарництво і некомпетентність українських митників і прикордонників. Обурює те, що наші громадяни, які жи-

вуть на окупованій території, діти яких зробили вибір учитися й працювати на материковій частині України, які продовжують максимально тримати зв'язки з материком, стикаються з приниженням, корумпованістю і презирливим ставленням до себе одразу при в'їзді на підконтрольну територію. Це обурення переростає у щось більше, коли розумієш, з яким настроєм вони повертаються до Криму після перетину адмінме-

жі, де на них хоче заробити кожна посадова особа, що там працює. Мимоволі задаєшся питанням: у якому світлі вони побачили Україну під час чергового візиту на материк і про що вони розкажуть іншим кримчанам на півострові? У ході систематизації та аналізу матеріалів, які надійшли в редакцію, легко помітити, що більшість порушень є типовими й обертаються навколо трьох тем: 1) проблема з наявністю і перевезенням

Обурює те, що наші громадяни, які живуть на окупованій території, діти яких зробили вибір учитися й працювати на материковій частині України, які продовжують максимально тримати зв'язки з материком, стикаються з приниженням, корумпованістю і презирливим ставленням до себе одразу при в'їзді на підконтрольну територію

паспорта РФ, який був отриманий після анексії Криму і без якого для зареєстрованих на півострові громадян виникають проблеми при перетині кордону з боку Криму; 2) незаконне вилучення грошей українськими митниками чи прикордонниками; 3) безпідставне або з грубими порушеннями проведення особистого огляду чи огляду багажу.

У зв'язку з наявністю великої кількості скарг і нарікань на роботу україн-

НАШ АРХІВ

ВСЕВИШНІЙ, ДОПОМОЖИ!

ЗНАЙ НАШИХ!

ФОТО: ВІДКРИТІ ДЖЕБІ

«УКРАЇНА
ПИШАЄТЬСЯ
ТОБОЮ!»

31-річний український боксер з Сімферополя Олександр Усик став абсолютним чемпіоном світу в першій важкій вазі (до 90,7 кг). У фінальному поєдинку Всесвітньої боксерської суперсерії, який відбувся 21 липня у Москві, він зустрівся з представником Росії, 24-річним Муратом Гассієвим.

ІНФ. «КС»

За результатами 12 раундів Усик переміг одностайним рішенням суддів – 120:108, 119:109, 119:109. Він зберіг свої пояси чемпіона світу за версіями WBO (Всесвітньої боксерської організації) та WBC (Всесвітньої боксерської ради), а також долучив до них пояси WBA (Всесвітньої боксерської асоціації) Super й IBF (Міжнародної боксерської федерації; ними володів Гассієв) та пояс журналу The Ring, який зазвичай вручають звитяжцеві поєдинку двох найсильніших бійців вагової категорії. Крім того, Усик отримав Кубок Мохаммеда Алі, з яким народився в один день, від його дружини. Таким чином він став першим в історії українцем, який став абсолютним чемпіоном світу в зазначеній категорії. Цей бій став найважливішим у професійній кар'єрі Усика. Раніше абсолютним чемпіоном вважався той, хто об'єднав три пояси.

Президент України Петро Порошенко на своїй сторінці у Twitter привітав Олександра Усика з перемогою. «Жодної секунди не сумнівався, що Сашко переможе! Український гімн, який пролунав сьогодні у Москві на весь світ, – це символ нашої боротьби, наближення нашої перемоги. Україна пишається тобою!» – йдеться у повідомленні.

ДАЙДЖЕСТ

ДЕРЖАВА-ОКУПАНТ
ПРОДОВЖУЄ НАБИРАТИ
КРИМЧАН ДО СВОГО
ВІЙСЬКА ТИСЯЧАМИ

Близько 2500 мешканців Криму віком від 18 до 27 років під час російської призовної кампанії «Весна-2018» були забрані на службу як до окупаційних військових частин на території півострова, так і до військових з'єднань держави-агресора на її території, повідомив начальник організаційно-мобілізаційного управління штабу Південного військового округу (ПВО) Володимир Цимлянський.

При цьому він зазначив, що на території Криму було виконано близько 15 рейсів літаками військово-транспортної авіації (перевезено 1500 людей). Також Цимлянський розповів, що зростання потягу молоді до служби в російській армії зумовлене «позитивними змінами в умовах проходження військової служби та організації повсякденної діяльності військ», а у ПВО відзначається «стійка тенденція до зменшення кількості громадян, котрі ухиляються від призову на військову службу»: за останні 4 роки ця цифра зменшилася більш ніж учетверо. Раніше повідомлялося, що понад 2500 призовників поповнили Чорноморський флот РФ: з них близько 1000 прибули після проходження підготовки у навчальних центрах молодших спеціалістів Військово-морського флоту РФ.

ПОБЛИЗУ СЕВАСТОПОЛЯ ВІДБУВСЯ ПІДПАЛ ДИТЯЧОГО «ПАТРІОТИЧНОГО» НАМЕТОВОГО ТАБОРУ 21 липня на світанку в каньйоні Узунджа невідомі здійснили підпал розбитого напередодні наметового табору клубу рукопашного бою «Орлан», у якому перебували 25 дітей.

Як розповіли представники клубу, зловмисники підпалили три автомобілі, що стояли за дві хвилини ходи від табору; дві машини згоріли повністю – у них перебували особисті речі інструкторів, батьків і вихованців, харчі, документи; також загинув йоркширський тер'єр; серед людей постраждалих нема. На місці події були викликані окупаційні «рятувальники» та «правоохоронці». У клубі заявили, що розцінюють інцидент як теракт, і додали, що це вже не перший напад на їхні наметові табори – подібний стався у схожий час за 3

тижні до того у селі Кизилове Байдарської долини: два автомобілі, спалені тоді, були облиті бензином біля наметів, у яких ночували діти, а в наметі батьків з метою підпалу запускалися сигнальні ракети. Застримати зловмисників не вдалося; постраждалих не було.

У КЕРЧІ ДІТИ ВТРАЧАЛИ СВІДОМІСТЬ НА «ПАТРІОТИЧНОМУ» ЗАХОДІ 22 липня у селищі Геройка, що біля Керчі, відбулася акція «Керченський десант – шлях мужності», що супроводжувалася покладанням квітів і мітингом біля братської могили, участь у якому взяли «ветерани, місцеві мешканці та екіпаж бронемашин». Захід замість 9-ї години розпочався о 10-й; увесь цей час біля могили на варті непорушно з прапорами стояли діти – учасники російського «військово-патріотичного громадського руху» «Юнармія». «Спочатку одній дитині стало зле, і вона присіла. Дорослі помітили і відвели. А одразу після покладання квітів, приблизно за 10 хвилин, коли розпочався мітинг, інший неповнолітній впав на спину непритомним; на щастя, за його спиною опинилася клумба. До дитини кинулися дорослі, віднесли її на газон, почали вживати заходів. Відпочивальники носили воду. Дитина опритомніла», – повідомили очевидці, при цьому зазначивши, що на заході не було ані «швидкої», ані медиків – проте неподалік розташувалися бронемашини, котрі прибули з Тамані через Керченську протоку, та ретро-автомобілі, з якими охоче фотографувалися мешканці міста.

У ДИТЯЧИХ ТАБОРАХ КРИМУ НАЙЧАСТІШЕ СКАРЖАТЬСЯ НА ХАРЧУВАННЯ

Скарги на харчування та брак вожатих переважно лунають від батьків, діти яких відпочивають у кримських приватних таборах, повідомила «уповноважена з прав дитини у республіці Крим» Ірина Ключова.

«Це стосується таборів, які заощаджують практично на всьому, в тому числі й на дозвіллі дітей. Наприклад, цього року табір, на який я поскаржилася до прокуратури (торік було порушено кримінальну справу), заощаджував навіть на квадратних метрах, на меблях, на ліжках. Територія не була схожою на територію дитячого табору, хоча він перебував на першій лінії – на березі моря», – розповіла вона.

КОНЦЕРТ
ДЛЯ ЗЕМЛІ

19 липня за підтримки органів самоврядування Херсонської області на адміністративній межі з Кримом поблизу пункту пропуску «Каланчак» відбувся безкоштовний годинний виступ гурту «Бумбокс», який став ненавільницькою акцією протесту з вимогою звільнити бранців кремлівського режиму в Росії та на окупованих нею територіях.

ІНФ. «КС»

Заздалегідь було анонсовано підвезення всіх охочих мешканців Херсонщини на захід, який відбувся у рамках спільної з Білоруським вільним театром роботи над документальним фільмом Return Ticket, метою якого є привернення уваги сві-

ФОТО: АЛЕКСАНДЕР КОРНАКОВ, МАХІМІЛІН

тової спільноти до проблеми незаконної окупації частини України, а також до порушення прав мешканців окупованих територій і внутрішньо переміщених осіб, а також українських заручників у РФ.

Концерт планувався перед порожнім полем, однак послухати його прибуло, за різними даними, від 400 до 1000 людей, у тому числі й мешканці окупованого Криму. «Ми назвали це

АКЦІЯ

«Концерт для землі», бо не очікували великого скупчення людей. Хотілося грати просто в полі – для тієї території, на яку ми не можемо приїхати вільно і зіграти», – розповів фронтмен гурту Андрій Хливнюк, котрий на початку виступу зі сцени, розвернутої в бік Криму, привітався з півостровом. Учасники «Бумбоксу» розгорнули плакат з написом «Free Sentsov, Free Crimea».

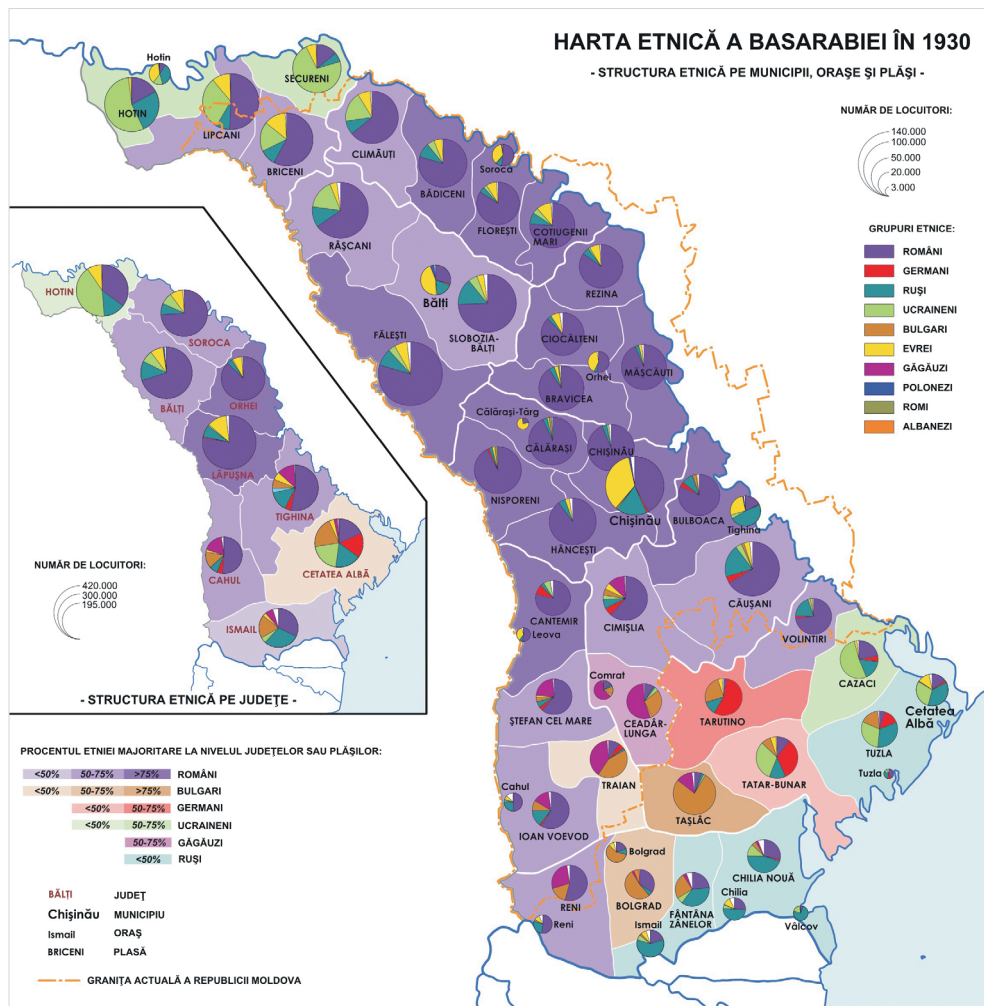
АВТОНОМІЇ

Приклад Республіки Молдова корисний для нас не лише тим, що ця держава розташована поруч і має схожий історичний досвід, не лише тим, що українці там найчисленніша (8,5%) етнічна меншина, до того ж – меншина корінна, автохтонна. Найцікавіше те, що в 1920-1930-х роках Українська РСР мала в своєму складі автономію – Молдавську АРСР, тож Крим був не першим автономним утворенням в Україні.

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

До відновлення молдавської державності України на мала прямиї стосунки. Молдавська АРСР була проголошена в 1924 році. До автономії увійшли кілька районів Одещини на лівому березі Дністра, хоча де-юре проголошувалися територіальні претензії і на Бессарабію. Так тривало до 1940 року, коли внаслідок домовленостей між Гітлером і Сталінім відбувся перегляд кордонів у Центральній Європі. Румунія прийняла сталінський ультиматум і поступилася на користь Радянського Союзу Бессарабією та Північною Буковиною, які увійшли до УРСР. З 2 серпня 1940 року Молдавська АРСР отримала статус союзної республіки; 8 районів колишньої автономії відійшло до УРСР, а решта 6 – до новоствореної Молдавської РСР зі столицею в Кишиневі.

Проте в багатьох сферах Молдавія була де-юре рівна Україні, де-факто лишалася в підпорядкуванні у великої сусідки: усі керівники республіки в 1940-1989 рр. були або етнічними українцями, або молдованами родом з УРСР. Становлення Академії наук Молдавії відбувалося в 1940-1950-ті рр. за тісного співробітництва з науковцями України. Війська, розташо-

Етнічна карта Бессарабії

ТРИ В ОДНОМУ

вані на території Молдавської РСР, входили до Одеського військового округу або Чорноморського флоту, а Внутрішні війська МВС з 1969 року підпорядковувалися Київському управлінню ВВ України та Молдавії. Останнє призвело до того, що під час розпаду СРСР в 1991 році, коли Верховна Рада підпорядкувала ці війська МВС незалежній Україні, де-юре ми «окупували» свою колишню автономію. Щоправда, ненадовго.

ПРИДНІСТРОВСЬКА МОЛДАВСЬКА РЕСПУБЛІКА

Отже, в 1940 році «миролюбна сталінська політика» призвела до створення Молдавської РСР. А через 50 років молдавські депутати в законі про проголошення незалежності проголосили неправочинним пакт Молотова-Ріббентропа. У Тирасполі скориста-

лися ситуацією та проголосили відновлення Молдавської автономної республіки, створивши юридичний казус, не вирішений і досі. І справді, після скасування пакту було б логічно повернути Бессарабію до складу Румунської держави.

Власне, придністровська влада сама порушила логіку, включивши до свого складу місто Бендери, розташоване на правому березі Дністра, яке жодним чином не стосується скасування пакту Молотова-Ріббентропа.

Державними мовами в ПМР є молдавська (з кириличною абеткою), російська та українська. Українці складають третину населення ПМР, але єдина україномовна газета «Гомін» видається мізерним накладом, а тричі на тиждень на місцевому телебаченні виходить інформаційна програма «Промінь». У Тирасполі діє Придністровський університет імені Т. Г. Шевченка.

Ця мікродержава де-факто є однією з незалежних країн. Але з точки зору молдавського законодавства це лише автономія, хоч і наділена широкими повноваженнями: «Населеним пунктам лівобережжя Дністра можуть бути надані особливі форми та умови відповідно до особливого статусу, встановленого органічним законом», – проголошує конституція Республіки Молдова. Знову ігнорується місто Бендери, розташоване не на лівому березі Дністра. Втім, наміру відокремлення від правобережної Молдови у Тирасполі не приховували з самого початку, але ізольованість від Росії, що підбурює сепаратизм на пострадянському просторі, та

принципово протилежна українська позиція зробили ситуацію патовою.

ГАГАУЗІЯ

Автономне територіальне об'єднання Гагаузія (за конституцією Республіки Молдова), або Гагаузька Земля (Гагауз Ери), з двох автономій Молдови єдине, яке мало беззаперечне етнічне обґрунтування свого виникнення. Гагаузи – тюркський народ, що здавна живе на території південної Бессарабії, сповідуючи християнство. У Радянському Союзі гагаузи були єдиним автохтонним, компактно розселеним етносом, який не мав власної автономії у жодній формі.

І ось у розпал «параду суверенітетів», у 1989 році, чотири гагаузькі рухи – «Гагауз халки», «Бірлік», «Ватан» та «Міллет санжиси» – об'єднуються в єдиний громадський рух «Гагауз халки», починається боротьба за національний суверенітет. Нагальну потребу ство-

ментували турботою за збереження рідної мови та культури.

Щодо мови: нині офіційними мовами Гагаузької автономії є гагаузька, молдавська та російська, але фактично – для 95% дітей навчання в школах тут ведеться російською, так само російська є мовою діловодства. Гагаузів у автономії 82%.

Очолює автономію башкан (президент). Парламент називається Халк Топлуш і він наділений повноваженнями ухвалювати закони у сферах: науки, культури, освіти; житлово-комунального господарства, благоустрою; охорони здоров'я, фізичної культури і спорту; місцевої бюджетно-фінансової та податкової діяльності; економіки й екології; трудових відносин і соціального забезпечення.

Автономія утворена з населених пунктів, в яких не менше половини мешканців становили етнічні гагаузи; там, де гагаузів було менше половини, – проводився місцевий референдум, і якщо більшість погоджувалася з тим, щоб їхнє село чи містечко увійшло до Гагаузії, цей населений пункт приєднувався до автономії. Згідно з конституцією автономії останні мають право, провівши референдум, вийти зі складу Гагаузії.

Цікавим прикладом є також те, що територія автономного утворення не є монолітною: крім основного «шматка», де проживає 80% мешканців і розташовано адміністративний центр місто Комрат, є ще три ексклави – гагаузькі села, розташовані за кілька кілометрів від основної території та одне від одного між селами, населеними болгарами та молдованами. Це цілком нормальна практика, якщо тільки автономія створена з метою збереження етнічної тотожності, а не задля втілення сепаратистських планів.

Карта Гагаузії

При перетині адміністративного кордону з Кримом потрібно пам'ятати кілька правил, яких треба дотримуватись для уникнення зловживань з боку прикордонників та митників.

1. Всі працівники контрольних органів та служб (у тому числі прикордонники та митники) повинні мати при собі представницькі картки на верхньому одязі та службові посвідчення, які дозволяють ідентифікувати їх під час розмови. Якщо такої картки немає, і працівник відмовляється назвати своє прізвище та звання, – особа має право відмовитись відповідати на запитання та виконувати розпорядження, оскільки службові повноваження працівника є не підтвердженими. Службова особа, прізвище та звання якої відоме, навряд чи буде відверто порушувати права громадянина, особливо якщо громадянин повідомить про намір оскаржити незаконні дії працівника.

2. Особисті речі, що провозяться у ручній поклажі або у супроводжуваному багажі (наприклад в особистому транспорті), не підлягають письмовому декларуванню (лише усному). Вага та кількість особистих речей для повсякденного вжитку при перетині адміністративного кордону з Кримом не обмежені законодавством. Такі речі, а також кошти, дозволені для провозення через державний кордон без письмового декларування, не можуть бути ані конфісковані, ані тимчасово вилучені, – оскільки конфіскація та тимчасове вилучення товарів під час проходження митного контролю можливі, лише якщо ці товари стали безпосереднім предметом порушення митних правил або можуть бути необхідні як докази у справі про порушення митних правил.

ФОТО З ВІДЕРЛИХ ДЖЕРЕЛ

КОРДОН З БАР'ЄРАМИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИ ПЕРЕТИНІ АДМІНІСТРАТИВНОГО КОРДОНУ З АВТОНОМНОЮ РЕСПУБЛІКОЮ КРИМ

При провозенні особою особистих речей або коштів у сумі, дозволеній для провозення через державний кордон без письмового декларування, співробітник митної служби може лише заборонити з певної підстави їхнє провозення через кордон з обов'язковим наданням картки відмови у прийнятті митної декларації. Картка відмови містить підстави для відмови у провозенні речей та може бути оскаржена в суді.

Отже, відбирання співробітниками митної служби особистих речей на кордоні з Кримом в будь-якому разі є незаконним.

При перетині адміністративного кордону з Кримом громадяни України найчастіше стикаються з кількома типовими ситуаціями порушення їхніх прав.

1. ТИПОВА СИТУАЦІЯ:

На адміністративному кордоні з Кримом у грома-

дян України запитують про наявність у них паспорта РФ, отриманого в Криму після анексії. Іноді цей паспорт умисно шукають, а знайшовши, – погрожують різними «проблемами». Дуже рідко, але трапляються випадки вилучення таких паспортів.

ЩО КАЖЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

Згідно з частиною 4 статті 5 Закону України «Про забезпечення прав та свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території», примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України.

Отже, отримання цього паспорта не заборонене законом та не тягне жодної юридичної відповідальності. З точки зору права цей паспорт є особистою річчю,

яка не підлягає окремому декларуванню, як будь-який друкований матеріал для особистого користування. Жодна норма законодавства не передбачає відповідальності за отримання та зберігання такого паспорта.

Всі випитуювання щодо наявності цього паспорта та його пошуки є незаконними та порушують права громадян, що перетинають адміністративний кордон з Кримом, з боку прикордонної та митної служб.

ЩО РОБИТИ:

Записати або запам'ятати прізвище та звання співробітника, який запитуює про паспорт Російської Федерації (ця порада є актуальною для всіх випадків порушення прав громадян при перетині адміністративного кордону з Кримом). Повідомити його про недійсність цього паспорта та відсутність правових наслідків у випадку його наявності.

Якщо службова особа вимагає хабаря за перетин кордону,

мотивуючи це тим, що знайдений паспорт РФ є підставою для заборони у в'їзді, в жодному разі не треба погоджуватись на це. Заборона в'їзду на територію України з Криму завжди оформляється у письмовому вигляді – тож вимагайте цей документ та повідомте митника, що заборону буде оскаржено в суді. Такі дії гарантовано припинять неправну поведінку митників або прикордонників.

2. ТИПОВА СИТУАЦІЯ:

Службова особа на адміністративному кордоні проводить особистий огляд громадянина з метою перевірки наявності в нього паспорта РФ, не задекларованої суми грошей або інших речей, ніби заборонених для провозення через кордон.

ЩО КАЖЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

Порядок проведення особистого огляду встановлено статтею 340 Митного кодексу України.

Стаття 340. Особистий огляд

1. Особистий огляд як виїздова форма митного контролю проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів або особи, яка виконує його обов'язки, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин, який прямує через митний кордон України чи перебуває в зоні митного контролю або у транзитній зоні міжнародного аеропорту, приховує предмети контрабанди чи товари, які є безпосередніми предметами порушення митних правил або заборонені для ввезення в Україну, вивезення з України чи транзиту через територію України.

2. Перед початком огляду посадова особа органу доходів і зборів повинна пред'явити громадянину письмове рішення керівника органу доходів і зборів чи особи, яка виконує його обов'язки, ознайомити громадянина з його правами та обов'язками під час проведення такого огляду і запропонувати добровільно видати приховані та/або не задекларовані товари.

3. Факт ознайомлення громадянина з рішенням про проведення особистого огляду засвідчується посадовою особою органу доходів і зборів відповідним написом на рішенні про проведення такого огляду. У разі відмови громадянина від добровільної видачі прихованих та/або не задекларованих товарів на рішенні про проведення особистого огляду робиться відповідний запис, засвідчений підписом посадової особи органу доходів і зборів, яка пред'являла зазначене рішення громадянину.

4. Громадянин, стосовно якого здійснюється особистий огляд, має право:

- 1) до початку проведення особистого огляду ознайомитися з рішенням про проведення особистого огляду та порядком його проведення;
- 2) ознайомитися зі своїми правами та обов'язками під час проведення особистого огляду;
- 3) надавати пояснення та заявляти клопотання;

ТИПОВІ ПОРУШЕННЯ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ПРИ ПЕРЕТИНІ АДМІНІСТРАТИВНОГО КОРДОНУ З КРИМОМ ТА ПРОТИДІЯ НИМ

Ситуація 1: паспорт РФ

В особи виявлено паспорт РФ, отриманий у Криму після його анексії, що стало підставою для заяв митників/прикордонників про порушення українського законодавства і погроз заарештувати та не пропустити особу.

Закон говорить !

Отримання чи зберігання такого паспорта не заборонено законом і не тягне жодної юридичної відповідальності. Цей паспорт — особиста річ, що не підлягає спеціальному декларуванню.

Випитування про наявність такого паспорта і його пошук в особистих речах є незаконними. Згідно з ч. 4 ст. 5 Закону України «Про забезпечення прав та свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території» примусове автоматичне набуття громадянами України, які проживають на тимчасово окупованій території, громадянства Російської Федерації не визнається Україною та не є підставою для втрати громадянства України.

Що робити ?

1. Записати чи запам'ятати прізвище й звання співробітника, який випитує про паспорт РФ.
2. Повідомити його про відсутність правових наслідків у випадку наявності такого паспорта.
3. У разі погроз заборонити перетин адмінкордону з Кримом через наявність зазначеного паспорта необхідно вимагати надання письмової заборони на перетин та повідомити митника/прикордонника, що заборона буде оскаржуватися в суді.

Ситуація 2: особистий огляд і огляд багажу

На адмінкордоні проводиться особистий огляд громадянина або огляд його ручної поклажі чи багажу з метою виявлення не задекларованої суми грошей чи/і заборонених для провезення через кордон речей.

Закон говорить !

У статті 340 Митного кодексу України зазначено, що **особистий огляд є винятковою формою митного контролю** і проводиться за письмовим рішенням керівника органу доходів і зборів чи особи, яка виконує його обов'язки, якщо є достатні підстави вважати, що громадянин приховує предмети контрабанди чи заборонені товари.

Перед початком огляду громадянину мусять надати письмове рішення керівника органу доходів і зборів чи особи, яка виконує його обов'язки, ознайомити громадянина з його правами та обов'язками під час проведення такого огляду і запропонувати добровільно видати приховані та/або не задекларовані товари.

Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні посадовою особою органу доходів і зборів однієї статі з громадянином, стосовно якого проводиться особистий огляд, у присутності не менш як двох понятих (не родичів і не працівників органів доходів і зборів) тієї самої статі.

Під час проведення особистого огляду складається протокол встановленої форми і підписується посадовою особою, яка проводила огляд, громадянином, який пройшов особистий огляд, понятими, які були присутні під час огляду. **Копія протоколу надається громадянину.**

У статті 339 Митного кодексу України зазначено, що огляд ручної поклажі та багажу може здійснюватись без письмового розпорядження.

Про здійснення огляду (переогляду) ручної поклажі та багажу складається відповідний акт, один примірник якого передається громадянину або уповноваженій ним особі.

Що робити ?

Необхідно знати, що особистий огляд проводиться лише за **письмовим рішенням посадової особи**, громадянин, який піддається огляду, має бути ознайомлений з цим рішенням, огляд має проводитись в присутності понятих. Будь-яке порушення цього порядку робить огляд незаконним і є підставою для відмови в його проведенні.

Ситуація 3: провезення грошей

На прохання митника/прикордонника громадянин усно декларує наявну при собі суму грошей. Ця сума не повинна перевищувати в еквіваленті 10000 євро в будь-якій валюті за винятком російських рублів. Сума в російських рублях не повинна перевищувати еквівалента в 10 тис гривень. Після огляду багажу або особистого огляду виявлено суму грошей, більшу, ніж назвала особа, але меншу, ніж 10000 євро. У результаті митник/прикордонник заявляє про вилучення незазначеної частини грошей.

Закон говорить !

Валюта в сумі до **10000 євро** або російські рублі в сумі, еквівалентній **10000 гривень**, не можуть бути конфіскованими, оскільки це є порушенням Митного кодексу України, статей 461 та 465, за якими конфіскованими можуть бути лише товари комерційного призначення. Ввезення суми, що не підлягає письмовому декларуванню, не порушує митних правил.

Згідно з Митним кодексом України гроші не підлягають вилученню

Що робити ?

Вимагати письмовий документ, що підтверджує вилучення грошей, які, на думку митників/прикордонників, провозяться незаконно. Вимагати акт огляду ручної поклажі та багажу, який посадові особи зобов'язані надати згідно зі статтею 339 Митного кодексу України.

Розроблено спільно з юристами Української Гельсінської спілки з прав людини

4) добровільно видати товари, що переміщуються ним через митний кордон України з порушенням вимог законодавства з питань державної митної справи;

5) робити заяви з обов'язковим внесенням їх посадовою особою органу доходів і зборів, яка проводить особистий огляд, до протоколу проведення такого огляду;

6) користуватися рідною мовою та послугами перекладача;

7) ознайомитися з актом проведення особистого огляду після його складення та зробити заяву, яка підлягає внесенню до акта;

8) оскаржувати рішення, дії органу доходів і зборів щодо проведення такого огляду.

5. Особистий огляд проводиться в ізольованому приміщенні, що відповідає встановленим санітарно-гігієнічним вимогам, посадовою особою органу доходів і зборів однієї статі з громадянином, стосовно якого проводиться

особистий огляд, у присутності не менш як двох понятих тієї самої статі. Як поняті запрошуються особи, не зацікавлені в результатах огляду. Понятими не можуть бути родичі особи, яка підлягає особистому огляду, та працівники органів доходу і зборів. Доступ до приміщення, де проводиться огляд, громадян, які не беруть участі в ньому, і можливість спостерігати за проведенням огляду з боку таких громадян мають бути виключені. Обстеження органів тіла громадянина, який підлягає особистому огляду, проводиться виключно медичним працівником.

6. Під час проведення особистого огляду складається протокол за формою, що встановлюється центральною органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

7. Протокол підписується посадовою особою орга-

ну доходів і зборів, яка проводила огляд, громадянином, який пройшов особистий огляд, понятими, які були присутні під час огляду, а в разі обстеження медичним працівником – і цим працівником. Громадянин, який пройшов особистий огляд, має право зробити заяву з обов'язковим занесенням її до протоколу.

8. Копія протоколу надається громадянину.

ЩО РОБИТИ:

Отже, особистий огляд проводиться лише за письмовим рішенням посадової особи, а громадянин, який піддається огляду, має бути ознайомлений з цим рішенням, огляд має проводитись у присутності понятих. Будь-яке порушення цього порядку робить огляд незаконним, отже, особа може відмовитись від його проведення.

Огляд ручної поклажі та багажу може здійснюватись без письмового розпо-

рядження (стаття 339 Митного кодексу).

Згідно з цією ж статтею про здійснення огляду та переогляду ручної поклажі та багажу **складається акт**, формою якого встановлює центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну податкову і митну політику.

Один примірник акта огляду (переогляду) передається громадянину або уповноваженій ним особі чи представнику підприємства, що здійснює перевезення, пересилання ручної поклажі та багажу чи їх зберігання.

3. ТИПОВА СИТУАЦІЯ:

Особа, яка перетинає адміністративний кордон з Кримом, усно декларує певну суму грошей, що має при собі. Ця сума не перевищує еквівалента 10000 євро в будь-якій валюті за винятком російських рублів або в російських рублях еквівалентна 10000 гривень (суми,

дозволені для провезення через адміністративний кордон з Кримом без письмового декларування). Після цього митники проводять огляд ручної поклажі або особистий огляд і, знайшовши суму, що перевищує названу особою, але меншу дозволеної для провезення, вилучають її.

ЩО КАЖЕ ЗАКОНОДАВСТВО:

Валюта в сумі до 10000 євро або російські рублі в сумі, еквівалентній 10000 гривень, не може бути конфіскована, оскільки згідно зі статтями 461, 465 Митного кодексу конфіскованими можуть бути лише товари комерційного призначення, що є безпосереднім предметом порушення митних правил. Ввезення суми, що не підлягає письмовому декларуванню, не може порушувати митні правила.

Також ця сума не може бути тимчасово вилучена,

оскільки відповідно до статті 511 Митного кодексу тимчасово вилучаються лише товари – безпосередні предмети порушення митних правил та відповідні документи, необхідні як докази у справі про порушення митних правил.

Отже, жодних підстав для заборони провезення вказаної суми фізичним особам Митний кодекс не передбачає.

ЩО РОБИТИ:

Вимагати письмовий документ на підтвердження вилучення суми грошей, які, на думку митників, провозяться незаконно. Вимагати акт огляду ручної поклажі та багажу, який митники зобов'язані надати згідно зі статтею 339 Митного кодексу.

ПІДГОТОВЛЕНО СПІЛЬНО З ЮРИСТАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ГЕЛЬСІНСЬКОЇ СПІЛКИ З ПРАВ ЛЮДИНИ

ОСТАННЯ ХВИЛЯ ДЕТАТАРИЗАЦІЇ КРИМУ

Свого піку хвиля переселення досягла на початку ХХ ст., коли стало відомо про створення так званої Протимусульманської ліги. Серед народу поширювалися чутки про те, що основна мета цієї організації – насильницьке переведення всіх мусульман до християнства.

**ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ
СПІВРОБІТНИК
ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ
УКРАЇНИ
НАН УКРАЇНИ**

Цього разу уряд теж не робив спроб зупинити масову еміграцію. Навпаки, верховна влада намагалася добитися того, щоб з півострова поїхало якнайбільше кримських татар. 6 жовтня 1902 р. уряд дав дозвіл на їхній безперешкодний виїзд. Право вільно емігрувати одержали всі охочі кримські татари, у тому числі й ті, хто підпадав під військову повинність. Цей наказ звільняв новоселів від кругової поруки і розширював пільги та надавав різну допомогу новим переселенцям на півострів (надавалися кошти на дорогу та лікарсько-продовольчу допомогу, був знижений тариф на проїзд залізницею, надані позички на обзаведення господарством тощо)¹.

Спочатку деякі місцеві чиновники намагалися запобігти зростанню еміграції, але невдовзі були зупинені розпорядженнями уряду. Так, у 1902 р. губернатор Таврійської губернії В. Трепов писав: «Вважаючи неможливим і навіть марним утримувати насильно татар у підданстві російському й у межах імперії, я в той же час визнавав би дуже бажаним придбання залишених ними земель у руки росіян. Для кращого здійснення цього було б конче бажаним, щоб Кримський банк оповістив через державне посередництво місцеве татарське населення про бажання своє купувати землі і при цьому оголосив свою ціну. Я переконаний, що цим буде зроблений дій-

Кримські татари в Туреччині

Таблиця 1

Національність	Кількість (осіб)	%
Росіян та українців	399 785	49,4
Татар і турків	216 968	25,8
Євреїв і кримчаків	68 159	8,4
Німців	41 374	5,1
Греків	20 124	2,5
Вірмен	16 907	2,1
Болгар	13 220	1,6
Поляків	11 760	1,5
Караїмів	8 078	1,1
Інших	11 528	1,5

Таблиця 2

Національності	Мешкали в місті (у %)	Мешкали на селі (у %)
Росіяни* та татари разом	71,7	72,5
Татари окремо	11,3	37,6
Євреї	14,5	–
Німці	1,4	9,6
Греки	4,7	2,4
Вірмени	2,7	0,9
Болгари	0,5	2,6

Таблиця 3

Повіти	Зі 100 мешканців обох статей:			
	Росіян**	Татар	Німців	Інших
Перекопський	45,3	23,5	22,8	8,4
Феодосійський	42,2	37,2	4,2	16,4
Євпаторійський	39	40,5	12	8,5
Сімферопольський	37	41,8	4,1	16,4
Ялтинський з градоначальством	30	58,7	0,5	10,6
Керч-Єнікальське градоначальство	72,1	–	–	27,9
Севастопольське градоначальство	76,2	–	–	23,8

ЯК ЦЕ БУЛО...

портацію татарського народу – «як неблагонадійного» – вглиб імперії. А в тому, що татари – народ «неблагонадійний», як в уряді, так і на місцях ніхто не сумнівався. Так, наприклад, уповноважений кримських дворян Чернов у своєму листі до генерального прокурора Беклемишева цілком серйозно зазначав: «Кримські татари завжди готові до зради російському престолу»⁶. Така політика невдовзі призвела до того, що вже в 1917 р. татари становили лише 36,6% сільського і 11,3% міського населення півострова⁷.

З початком Першої світової війни загальна чисельність населення Криму внаслідок мобілізації зменшилася. За даними перепису 1917 року, у п'яти повітах Кримського півострова проживало 807 903 осіб цивільного населення (з них 54% – у 15 містах) та понад 90 тис. матросів і солдат⁸. Більш детально національний склад півострова можна побачити з наступної таблиці 1⁹.

На 1917 р. населення Криму за національною ознакою розподілялося по містах та селах півострова таким чином (див. Табл. 2)¹⁰.

Якщо подивитися на те, як саме розподілялися різні національності по повітах Криму, то побачимо таку картину (див. Табл. 3)¹¹.

Щільність населення у Криму була відносно невеликою. На початок Першої світової війни тут налічувалося 28 осіб на квадратну версту. Найбільшої величини вона досягала в Ялтинському повіті, який був заселений переважно татарами (98 осіб), а найменшої – у степових Перекопському та Євпаторійському (відповідно 10 та 14). У 1917 р. ці цифри змінилися: густина населення півострова збільшилася до 36 осіб¹².

Таким чином, на початок 1917 р. Крим являв собою дуже своєрідну частину Російської імперії. Якщо підсумувати вищесказане, то побачимо, що протягом усього часу перебування Кримського півострова (як складової частини Таврійської губернії) у складі Російської імперії кількісний склад населення постійно змінювався за рахунок еміграції місцевого, корінного населен-

ня та приїзду нових переселенців з інших губерній. Після приєднання Кримського ханства до Російської імперії остання цілеспрямовано й неухильно проводила на півострові політику вигнання кримських татар.

Можна визначити три великі еміграційні хвилі. Перша хвиля еміграції мусульманського населення почалася з моменту приєднання Кримського півострова до складу Російської імперії (1783-1800 рр.), друга – після закінчення Кримської війни (1859-1870 рр.), третя – наприкінці XIX – на початку ХХ ст.

Цілеспрямована політика царського уряду призвела до того, що менш ніж за півтора століття (1783-1917 рр.) кількість кримських татар на території Кримського півострова істотно скоротилася. З наведеної наприкінці XVIII ст. кількості кримських татар напередодні революції в Криму залишилася лише чверть. Три чверті кримськотатарського населення емігрували до інших країн¹³.

Аналізуючи склад населення, яке мешкало на півострові, треба звернутися до записок консула Франції при Крим-Гіреї барона Тотта. За його свідченням, загальна кількість населення Кримського ханату у 1767 р. (тобто за 7 років до приєднання до Російської імперії) налічувала 4 мільйона осіб¹⁴. Згідно з підрахунками дослідника Р. Куртієва у 1778 р. приблизно 95% складу всього населення становили кримські татари¹⁵. Якщо згадати, що згідно з переписом 1897 р. у Криму мешкало 546 592 особи, то масштаб еміграції вражає.

У 1994 р. під час міжнародної наукової конференції на тему: «Розвиток подій у Криму: дилема для України та значення для національної безпеки» у Києві турецький професор Дейгу Сезар зазначив, що нині в Туреччині мешкає близько 5 млн нащадків кримських татар¹⁶. Саме там татари, емігруючи з Кримського півострова, знайшли свою другу батьківщину...

1 Брук С.І., Кабузан В.М. Миграция населения в России в XVIII – начале XX века (численность, структура, география) // История СССР. – 1984. – № 4. – С. 54.

- 2 Возгрин В.Е. Исторические судьбы крымских татар. – М., 1992. – С. 355.
  - 3 Золотарев Д.Ю. Из истории эмиграции крымских татар в Турцию в начале XX века. // Проблемы политической истории Крыма. – Вып. 1. – Симферополь, 1996. – С. 9.
  - 4 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф. 26. – Оп. 1. – Спр. 28533. – Арк. 25.
  - 5 Фирдевс И. Влияние революции 1905 г. на национально-освободительное движение крымских татар // Революция в Крыму. – 1925. – № 2 (6). – С. 27.
  - 6 Возгрин В.Е. Исторические судьбы крымских татар. – С. 382.
  - 7 Національні відносини на Україні. Запитання і відповіді. – К., 1991. – С. 33.
  - 8 Гарчев П.І., Кононенко Л.Т., Максименко М.М. Республіка Тавріда. – К., 1990. – С. 6-7.
  - 9 Національні відносини на Україні. Запитання і відповіді. – С. 34.
  - 10 Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 8.
  - 11 Бунегин М.Ф. Вказана праця. – С. 8-9.
  - 12 Крым. Путеводитель. – Симферополь, 1914. – С. 284.
  - 13 Кырым фаджисы. Сайлама эсерлер (Трагедия Крыма. Избранные произведения): Из истории трагической судьбы крымскотатарского народа // Составители: Исмаил Асан-оглу Керим, Мерьям Амет-кызы Озенбашлы. – Симферополь, 1997. – С. 6 – 7.
  - 14 Озенбашлы А. Роль царского правительства в эмиграции крымских татар // Забвению не подлежит... (Из истории крымскотатарской государственности и Крыма). Научно-популярные очерки. – С. 69 – 70.
  - 15 Куртиев Р. Крымские татары: этническая история и традиционная культура. – Симферополь, 1998. – С. 70.
  - 16 Чумак В. Україна і Крим: феномен на межі Європи і Сходу. – К., 1995. – С. 25.
- * До групи «росіяни» були включені росіяни, українці та білоруси.
- ** До групи «росіяни» включені росіяни, українці та білоруси.

НАШ АРХІВ

30 серпня 1884 року в Севастополі на Малоофіцерській вулиці відкрилася єврейська синагога. Урочистості з тієї нагоди були незвичайні. Старші люди плакали від радості.

ЮЛІЯ ВАЙСЕНГОЛЬЦ

На освяченні храму були градоначальник віце-адмірал Руднев, міський голова Єранцев та інші військові й цивільні чини. Богослужіння відправляв запрошений з Таганрога кантор Перін, допомагав йому рабин Шохер.

Напередодні відкриття синагоги єврейська громада надіслала до столиці телеграму з подякою імператорові за дозвіл побудувати храм і привітала монарха з іменинами. У відповідь на цю телеграму висловлювалася «вдячність названій громаді за вітання і вираження почуттів...».

Особливо радів староста синагоги І. І. Файнберг, який доклав багато зусиль, щоб храм був гідним міста. «Господи, – звертався він до Бога, – продовж роки благоденства мого народу! Хай не буде гірше!».

У пам'яті спливало минуле. Хлопчаком він чув, що у цьому місті євреям не дозволялося селитися. Тривало це недовго, зате скільки довелося перетерпіти принижень і образ. Важко згадувати, як плакали діти, як молилися старі, щоб не лишили їх у біді.

29 червня 1859 року Державна Рада прийняла рішення про дозвіл євреям-купцям трьох гільдій селитися і торгувати в Миколаєві та Севастополі. Крім того, молодим євреям дозволено було приїздити до цього міста як для вдосконалення в ремеслах, так і для навчання фабричного і заводського виробництва. Невдовзі за вимогою властей євреям дозволено було купувати будинки в Севастополі. А тепер, нарешті, збудовано храм.

Долею євреїв Росії займався створений 28 жовтня 1860 року державний комітет. У 1861 році він дійшов висновку: «Сама історія законодавства вчить нас, що є лише один вихід, один шлях, щоправда, повільний і поступовий – визвольний шлях, що об'єднуватиме євреїв з усім населенням під захистом одних і тих же законів. Про все це свідчить не теорія або доктрина, а жива багаторічна практика».

Єврейський цвинтар Севастополя

ВСЕВИШНІЙ, ДОПОМОЖИ!

Листівка XIX ст.: Артилерійська затока Севастополя, у панорамі – Головна хоральна синагога (під синьою цяточкою)

Євреї робили великий внесок в економічний розвиток міста: на власні кошти вони збудували лікарню на березі Південної бухти, відкрили громадські чайні, у своїх майстернях шили модний одяг для заможних, обшивали міський люд.

15 січня 1895 року відзначався шлюб імператора Миколи Олександровича та імператриці Олександри Федорівни. До цієї події готувалася і єврейська громада Криму. Дарунок для імператор-

ського подружжя був такий: сувій тори витонченого шрифту у срібній шафочці, дверцята якої відчинялися з допомогою схованої пружини. Між дверцятами і торою була срібна ажурна перегородка, виконана відомим художником-гравером В. Я. Розумним. З правого боку йшов напис квадратним шрифтом, а з лівого – вірш із Второзаконня: «Коли ж зійде на престол царства свого, то напише собі в книгу список з Сього зако-

ну... аби довгий вік був на царстві своєму він і сини його. Січень 1895 року. Від вірнопідданих євреїв Таврійської губернії».

Про враження, що справило у царському палаці підношення, видно з телеграми, одержаної з Санкт-Петербурга від севастопольського депутата П. О. Каменка 17 листопада 1895 року: «Учора наша депутація була ошасливлена милістю Височайшого прийому. Наше підношення «Сувою» привернуло загальну увагу».

Одна столична газета відзначила, що «єврейська депутація справила прекрасне враження у вищих сферах своєю тактовністю. На євреїв поглянули краще, тому взагалі факт появи єврейської депутації слід вітати, як, можливо, найвищий прояв, як початок нової ери у єврейському питанні».

З достовірних джерел відомо, що імператор звелів зберігати це підношення у власному музеї, серед предметів, вивезених з Індії та Японії.

Учасник депутації сімферопольський рабин доктор Перельман писав: «Серед петербурзької інтелігенції з бароном Гінзбургом на чолі ми всі, приїжджі, зустріли багато співчуття і бажання зблизитися на ґрунті перетворень і поліпшення нашого внутрішнього, а особливо духовного побуту. Цього останнього я не чекав. Хай допоможе нам Всевишній...».

«Кримська світлиця». – № 24. – 19.06.1993 р. – С. 3.

ВІД РЕДАКЦІЇ:

З історичних розвідок можна дізнатися, що перші єврейські родини, котрі з'явилися у Севастополі після його заснування у 1783 р., прибули з Галичини. Однак археологічні дослідження свідчать, що юдеї на цій території перебували ще у I-II ст. нашої ери: це підтверджують знахідки середини XX ст. – зокрема, під час розчистки херсонеської базилики було виявлено фрагменти штукатурки з залишками написів грецькою та івритом, які говорять про те, що в цій будівлі розташовувалася синагога.

Двоповерховий кам'яний єврейський храм на Малоофіцерській, 7 було збудовано у 1830-1840-ві рр. коштом Морського відомства, однак він був зруйнований під час облоги Севастополя. Втім, часто можна натрапити на твердження, що Солдатська синагога, збудована у 1868 (за іншими даними – 1874) р. на Мічманській вулиці нижніми чинами єврейського походження, ветеранами Кримської кампанії, була «першою в історії міста». Спочатку вона мала назву «Молитовний будинок Миколаївських вояків». Невелика за розмірами, вона не вміщувала всіх вірян, тож у 1884 р. неподалік було відкрито Головну Хоральну синагогу, що вміщувала близько 600 людей, – кам'яну, двоярусну, з двома підвальними приміщеннями, з водогоном і електричним освітленням.

Дещо згодом, у 1887 р., було відкрито невеликий кримчацький молитовний будинок. Перед тим, у 1829 р., через епідемію чуми імператор Микола I наказав виселити євреїв з Севастополя протягом 2-х років: це не стосувалося караїмів і військовослужбовців. Депортацію вдалося відтермінувати лише до 1834 р. – проте деякі євреї мешкали в місті, попри заборону. У 1907 р. влада знову почала виживати євреїв з деяких районів Севастополя: у 1909 р. були поголівно виселені євреї, що мешкали на Корабельній стороні, в тому числі учасники оборони міста, а солдатська синагога було закрито. За більшовиків постановою Президії КримЦИКу від 4 вересня 1933 р. Головну хоральну синагогу було ліквідовано; євреї Севастополя молилися в Солдатській – доки вона не була зруйнована у 1941 р. внаслідок війни.

Светослав Нахум – болгарський письменник. Народився 24 грудня 1970 р. у Софії. Здобув філософську освіту в США. Пише прозу, есе, драматургію, критику. Автор повісті «Вовче виття», збірки оповідань «Упійманий Єдинокріг», романів «Raptus» (виданий також у США) і «Доктринер». Твори перекладені багатьма мовами. Член редакційної колегії газети «Словото днес» («Слово сьогодні»). Переможець у конкурсі на кращий сценарій серіалу «Домашній арешт» (bTV). Редактор часопису «Audience Magazine» (Нью-Йорк).

СВЕТΟΣЛАВ НАХУМ

ВТЕЧА ІЗ КРИМУ

**ОПОВІДАННЯ
(НА ОСНОВІ РЕАЛЬНОГО
ВИПАДКУ)**

ЗАКІНЧЕННЯ

Я подалася в банк, забрала свої вкладення і ввечері вручила гроші панові Савченку.

– Завтра ввечері вирушаємо, – мовив він і повернув мені банкноту в п'ятдесят доларів. – Купи собі все необхідне для дороги.

Щойно настала ніч, ми з Савченком сіли в його судно і тихо від-

МАЙСТЕРНЯ СЛОВА

пливли від рибальського пірса. Коли вже виходили із затоки, побачили потужне світло ліхтарів у морі. Савченко пояснив мені, що це – російські бойові кораблі і підводні човни.

Ми віддалялися від тих ліхтарів, і я з надією молилася, щоб нам вдалося прорватися. Аж раптом бозна-звідки крізь темряву на нас блиснув сильний прожектор, і з якогось мегафона пролунав грубий чоловічий голос:

– Стояти! Берегова варта!

– Трясця його матері! – вилаявся Савченко. – Мерщій за мною.

Савченко сховав мене в одній бочці, а зверху накидав старі рибальські сіті, мотузки та якісь промаслені ганчірки, що смерділи нафтою. Бочка стояла в темному кутку палуби, і я могла обережно спостерігати за тим, що відбувалося, крізь невеличку щпарину в дошках.

Російський катер зупинився впритул до нашого судна, з їхнього боку було перекинута гачка з мотузками. Чотири сильні й кремезні чоловіки спритно перескочили й опинилися біля Савченка, на маленькій рибальській палубі.

– Куди в таку пору, Савченко? – хитро поцікавився командир катера.

– А... та я кинув сіті на калкана, хочу подивитися, що там упіймалося.

– Та ну тебе! Посеред ночі?

– Ну, ви ж знаєте наше ремесло, зараз уже стало тепліше.

– Таки тепліше, але ти нам баки не забувай. Зараз – кінець березня, який калкан, дідько б його уз'яв?

– Е-е... ну, я переплутав, бо вже старий і кажу дурниці. Я вийшов за бичками.

– І для бичків іще рано.

– Та ж не рано. Можна знайти. Он, три дні тому, перед бурєю Ковальчук дві сіті витягнув і...

– Годі! Годі! – гостро перебив його комендант берегової варти. – Досить дурниць!

Савченко зітхнув, дістав столарову банкноту і простягнув її морському коменданту. Той наморщився й сердито вивергнув на старого:

– Чи ти знущаєшся з нас? Ану, щедріше!

Савченко зітхнув іще глибше, дістав ще одну столарову банкноту, простягнув її і мовив:

– Хлопці, більше не маю, це все.

– Добре, – комендант сердито заховав гроші. – Нумо, забираймося звідси!

Капітан заскочив назад у катер, а за ним – і його матроси. Вони ввімкнули двигун і хутко зникли в темряві.

Десь за годину він нарешті дозволив мені вилізти з бочки.

Море було гладеньким і спокійним, по небу вряди-годи пропливали хмарини, та все ж таки було ясно – проглядалися місяць, наповнений до половини, і багато зірок.

Мотор судна гуркотів рівномірно й тихо. Я заснула в кубрику.

На світанку Савченко мене розбудив, злегка штовхнувши у плече.

– Прокидайся, побачиш щось красиве!

Я миттю розплющила очі, спершу не могла збагнути, де ми, злякалася, спробувала закричати.

– Спокійно, спокійно, дівчинко! Ти – серед своїх! Вже немає нічого страшного!

Я прийшла до тями, заспокоїлася і подивилася туди, куди була спрямована мозоляста рука Савченка. Побачила кількох великих дельфінів, які вистрибували й пірнали дуже близько від нашого судна, видаючи характерні звуки. Мені стало весело й приємно.

– Ось ми і знайшли собі морських друзів, бачила? – усміхнувшись, сказав мені Савченко.

За годину ми вже пришвартувалися на рибальському пірсі за маяком у місті Шабла, в Болгарії.

Сонце показувалося на сході над морем.

Савченко допоміг мені вийти і вивантажив мій багаж на пірс.

– Бажаю тобі знайти тут дім і прихисток! – мовив він. – Успіху!

Подався до судна і вже збирався заскочити в нього, та раптом озирнувся, глибоко зітхнув і повернувся до мене. Занурив руку в потаємну внутрішню кишеню і простягнув мені тисячу п'ятсот доларів:

– Серце не дозволяє мені залишати тебе саму в чужій країні без копійчини.

– Але хіба... – почала я схвильовано й спантеличено.

– Знаю, знаю, цього разу обійдуся без заробітку, – усміхнувся Савченко. – Щастячка тобі!

Він хутко забрався у своє судно, завів двигун і вирушив назад.

Потім у мене все склалося добре. Я знайшла свою двоюрідну сестру, вона і її чоловік прихистили мене, допомогли мені знайти роботу хіміка-лаборанта на місцевому кабельному заводі. Люди в містечку – добрі й чуйні. Я собі винайняла окрему невеличку стару хатину біля берега моря. Мій двір напо-

внений смоквами й гранатами. Виноград піднявся над ними, його грона наливаються солодким соком, ластівки мостяться на дротах, море мерехтить і розкидає дрібні іскорки, на полі збирають соняшники, а на світанні рибальські човни тихо відпливають із затоки, щоби потім, після заходу сонця, повернутися з уловом. Маленькі, бездоганно чисті кімнатки обставлені старими меблями, вкритими мереживом. Пахне любистком, м'ятою, мелісою, чебрецем, лавандою, липою, селом, простим затишком, тихим забуттям під зорями. Життя якось продовжилося.

Така моя історія.

І наприкінці кожного дня я приходжу сюди, до Чорного моря. Рожевате призахідне небо намагається з усіх сил приховати сліди сніватої сірості, яка от-от настане. Але по ньому виліплені дивовижні бурульки, витвори ніжної русалки, в котрій несподівано вирости чарівні крила. І громаддя божих витворів – на полотні безмовної долі – цього вечора теж гідне останнього польоту морського орла.

У мене все ще жевріє надія, що мій Крим воскресне, звільниться від диктату й важких кайданів чужинського утиску, заживе новим життям без чеснякових і путінів. Мрію, що одного дня я повернуся туди, обійму своїх маму, тата, сестру, з котрими навіть не встигла попрощатися.

А поки що слатиму погляд через Чорне море, за темну воду, і моє серце стискатиметься від туги за втраченою батьківщиною. Намагатимуся забути всі страждання, рани й приниження. Багнучи на спустошення, а нової весни, не отрути, а живої води. Не перестану сподіватися, навіть тоді, коли щовечора крізь гірки сльози шепотітиму на схід, через усеньке море:

– Прощавай, мій Криму!

**(ПОДАНО ЗІ
СКОРОЧЕННЯМИ)**

*Переклад з болгарської мови
Анни Багряної*

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

«MAKE CRIMEA TAURIDA AGAIN»

Нещодавно «голова регіональної національно-культурної автономії греків республіки Крим» Іван Шонус виступив з ініціативою доточити до назви окупованого півострова архаїчний етнонім «Таврида», висловивши думку, що це нібито «дозво-

лить зміцнити російський статус півострова». Про те, звідки і для чого з'явилась ця ідея, – читайте в матеріалі нашого кореспондента.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-публіцистична та мистецька газета
Виходить із 31 грудня 1992 року
Свідоцтво про реєстрацію КВ
№ 12042-913/ПР від 30.11.2006 р.

Засновники

Міністерство культури України
Всеукраїнське товариство
«Просвіта» імені Тараса Шевченка
ДП «Національне газетно-журнальне видавництво»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець
Національне
газетно-журнальне
видавництво

Генеральний директор
Андрій ШЕКУН

Головний редактор
Віктор Мерджинський

Дизайн та верстка
Марк Канарський,
Оксана Кочергіна

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє
думки авторів публікацій,
відповідальність за достовірність
фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються
і не повертаються.
Редакція залишає за собою
право скорочувати публікації
і виправляти мову.
Зміст газети поширюється
на умовах ліцензії СС ВУ 3.0,
якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2018 р.:
на 6 місяців – 153,56 грн.
на рік – 304,52 грн.

У передплатній ціні враховано
вартість доставки до вашої
поштової скриньки і вартість
оформлення абонемента.

Передплатний індекс
90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірною

